

ביקורת סמלי היסוד (מסה)

הערת פתיחה

כמה קוראים שמצאו עניין בספריי מריבה עם האלוהים ואל מקום אחד ובדברים שבאו בעקבותיהם, לא כיסו על תמיהותיהם באשר להעדפותי התיאולוגיות. שוב ושוב נשאלתי אותה שאלה: בימינו אלה מי צריך עוד לריב עם... איזה אלוהים? כמענה להם – ובעצם לעצמי – אנסה פה "להתחונר" (תרגומו העברי של המושג הפואטי אַנגנורייזיס) ואולי להצדיק – ולו רק באורח אישי – את מניעייהן של אותן העדפות. אכן, מאז ומעולם התמודדתי, ודווקא כקיבוצניק, עם הכרת כובד חשיבותן של אותן הנחות תיאולוגיות שביסוד תרבותנו, ולא רק מבחינה תיאולוגית אלא אף מהבחינה ההיסטורית: שהלא הן היו מחשובי הגורמים שחרצו את כיווני ההיסטוריה; ועם זאת נוקט אני לגביהן את שיטות הביקורת המודרניות ביותר והנוקבות ביותר. לכן לא היה באותה מריבה אלא "ניסוי כלים" רוחני, ובמודע רק ניסוי פרטי, כדרכי במסותיי וכענייני המצפוני, מקרה בוחן מצומצם אך אולי ייצוגי, שבחן את האפשרות להתעצם (תרתי משמע) בעצומה הבלתי אפשרית. זו, הנראית כימרה חצופה, דווקא מתבקשת מאוד בימינו, וכשמדובר במריבה הטוענת ל"רוח הזמן", היא נערכת כסמלית וכך "כן אפשרית", ולא רק כניסיונית אלא אפילו כתכליתית.

אנסה אפוא לרכז במאמר קצר כמה מושגים והשגות, שבאו במפוזר באותם ספרים ובמכתבים שנתפרסמו בעקבותיהם, בתקווה שכך, במשוקלל, יאירו זה את זה ויובהרו יותר.

אותו "העניין האלוהי" כהגדרת יהודה הלוי

בהכחזרי שלו, הבחין המשורר "עניין" שקבע את גורל תרבותנו מראשיתה ועדיין הוא פועל בה, לטוב ולמוטב. לכן עדיין הוא עניין לענות בו, ובעיקר באופייניים שבגילוייו. למשל, אלוהי המקרא ושני תפקודיו הגדולים שחוברו יחדיו – הבורא כ"אחד ואין שני" (אדון עולם) ומנהיג ההיסטוריה "קורא הדורות מראש" (ישעיהו מא, 4), או כתוארו הפילוסופי המאוחר "השגחה עליונה" – ושניהם מאתגרים לשוב ולדון בהם.

כבר בספר בראשית משתמע (האם ככוונת מכוון?) כי שניהם, בבחינת המכוננים את העולם והחיים בו, לא הושלמו כהישגים מוחלטים, כאילו נעצרו מבלי שהיכחו כגמורים בעליל ועד להיותם מופתיים כליל; ואותן תוצאות למעשה, שהכיבו גם

במבחי הבריאה וגם במבחי ההיסטוריה, הן שנמשכות מאז עד היום. ודווקא עתה, ולאור מצבה המשברי של התרבות, יש עניין לשוב ולבחון את סמלי היסוד של מסורתנו, לבקרים באופן האנליטי והנוקב ביותר – כדרך ביקורת השירה – כדי להעריכם מחדש ובערכי ימינו – כסמלים! הרי ככאלה – ולא כראייתם בדרך הפונדמנטליסטית, המדגישה בהם את העדות העובדתית – יהיו רכי פנים ופתוחים מעיקרם, ובלבד שייחשבו כמקורות העולם, החיים והתרבות; מה עוד שכסמלים אפשר לפרשם גם כאלוהיים וגם כטבעיים, או גם כגורמי האבולוציה שנעשתה להיסטוריה. אך כיוון שענייני פה ביקורתי וספרותי, אבתנם כהופעתם המקורית במקרא, שהרי התגלותם שם היא שזרעה ועדיין זורעת אור ממוקד, בבחינת "הוראה" שעיקרה, או לפחות מיטבה, עוד רלוונטי ואף פועל בימינו אלה.

הבריאה

"וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד" (בראשית א, 31) – מלכתחילה צוינה הבריאה כמושלמת; ואילו כבר בפרשות הסמוכות הוכח כי לא תמיד ולא בכל היא טובה מאוד. שתי מערכותיה, הדוממת והחיה, הנהוגות לפי "סדרי בראשית" או כדרך הטבע, אינן דווקא טובות מאוד. ואותה אי שלמות טבעית חייבה הסברים, שבאו כמתואם עם המגמה החינוכית שבעצם הטקסט והודגשו בפרשנות – וזו המגמה שזרעה על כשלי המערכות, הגלויים לעין, אור אפולוגטי אופייני: הם באו רק כתגובות, כתוצאותיהן של "סיבות" האמורות במעשי אנוש – וזאת על אף שמצויות בטבע אינספור תורפות שאינן קשורות ואינן יכולות להתקשר לאדם. אותה מגמה גם הוציאה תופעות מידי פשוטן כדי להאציל אותן כגילויי רצון אלוהי, ואז "הוא" בכבודו ובעצמו שמתכחש, כביכול, לסדרי בראשית שהוא הגדירם כטובים מאוד, והכול לשם אותה מטרה חינוכית. ואילו למעשה – כפי שחששו ספקנים קדמונים ובימינו זה כבר ברור – כל הטבע הדומם מתנהל לו "סתם" כדרך העולם ותוך כדי רעשי אדמה, סערות, שיטפונות, ליקויי מאורות, בצורות, רוחות קדים, ברקים וכו', החוזרים ומסמנים סימני שאלה על אותו "טוב מאוד" בראשיתי.

מקביל לדומם הטבע החי, שכמה מחוקיו הביולוגיים הם ממש "רעים" – חוקי טורפים ונטרפים, מגפות ומחלות, עקרות וצירי לידה, ארבה ושידפון, "באוישים" במקום "ענבים" – ואלה, יחד עם דומיהם הרבים, מגבירים את התהיות כלפי אותו ציון הרמוניסטי ל"כל אשר עשה".

אפילו האדם, נזר הבריאה והחיים, אֶכֶזב "בגדול" והוכח ככישלון (של מי?), ומשום שברוב המקרים לא עמד במבחן הציפיות של בוראו, או של עצמו מעצמו, הוטבעה בו הסטיגמה "יצר לב האדם רע מנעוריו" (בראשית ח, 21). וכך בהמשך, כשחוזרים המובהקים בפרקי המקרא ומוכיחים שזו סטיגמה מתמידה, היא מסתברת כנתונה מאליה או אף כמובנית, ממש כתפישת ימינו במושג

היונגיאני "ארכיטיפית", טמונה בתורשה האנושית ומתגלה בפעולתה. ומעתה זו שאלתו הנצחית של האדם: הֵיוּכַל או שמא כבר לא יוכל להצדיק את יתרונו כנברא בצלם? בכך ומכך מצאו המקרא והמסורת שבעקבותיו מקום רב לאותו תירוץ תיאולוגי, שבא להציל את ציונה הטוב של הבריאה – האשמת האדם, שרק חטאיו חייבו את העונשים, שהוטלו בצורת אסונות טבע.

תהיות ושאלות

אותו מקום המחייב תירוץ מתמיד מסתבר כמקום תורפה. כי אכן, מהי ההצדקה העקרונתית להטיל על אחד הברואים, ואפילו הוא הנבחר שבהם, את מלוא האחריות על כל עולמו של הבורא? לכאורה, זו רק אחת משאלות הביקורת האפשריות, אך למעשה, ודווקא לצורך "העניין", לא יהא מנוס מלהחרף את הביקורת ברוח הזמן הזה וללכת איתה "עד הסוף".

חמורות יותר התהיות העולות ממבחן התוצאות של ההשגחה, אשר אפשרה להיסטוריה להתנהל כ"מצעד איוולת" עולמי. קריאת דורות מראש, הרואה את הנולד בכלליו ובפרטיו, הַאִינָה חייבת לעיתים – כשצריך! – גם להואיל ולהתערב בעצם המהלכים? ואילו "היא" מסתרת לה תמיד ומסתפקת בהרשאה הכוללת לבחירה חופשית! אכן זו הרשאה הכרחית כשלעצמה אך לעיתים לא מספקת, זקוקה לחיזוק סמכותי שיצדיק את הבחירה הנכונה, בצעדים רצויים, או לפחות שימנע בלתי רצויים. אך האומנם ניכרים אותות ההשגחה בחיים שבעליל, וממש די הצורך? הרי הוכח למעשה שסימנה המובהק של ההיסטוריה, שאובחן כסימפטומטי כבר בנבואת ישעיהו, אמור ב"לימוד מלחמה" ולא באיזה ערך חיובי, וממילא נשלף ממחבואו, ממש על כורחו, עוקצה של בעיה תיאולוגית; וככזו, כהבחנה מהותית, גם נסתמלה בתורה באחד מתוארי האֵל: "ה' איש מלחמה ה' שמו" (שמות טו, 3). והנה, הייצוגית והנוראה מכל תופעות האיוולת היא המלחמה, ועדיין לא נראה סיכוי לעצור או לפחות לעכב את מצעדה האינסופי, ובוודאי לא תחת השגחתו של המסומל כאיש מלחמה; לכן נדחית האוטופיה החיובית לאחרית הימים שלעולם לא באה. הנה היום, האומנם מקרב סמל ההשגחה את השלום המיוחל, או שמא הוא המצוּנה "מלחמות מצווה", או לפחות מרשה פריצת מלחמות "סתם" – וזו הגדולה בסיבות למריבה עכשווית.

ביקורת קדומה

אותם תפקודים, החשופים לשאלות, "ההתקפו" וממש גונו בביקורת הגנוסטית, שכבר בימי בית שני, ובעיקר אחר החורבן, נראתה בחוג מסוים כהכרחית. אפילו בכמה ממקורותינו הקאנוניים שמימי בית ראשון חבויות נימות גנוסטיות, שכיוונו את חודי השאלות כלפי הבורא והמשגיח. אזכיר כאן ברמזים את ביקורתו

הסמויה – אך הנוקבת והמהדהדת – של גדול הנביאים ישעיהו, שכבר נדרשתי לפרטיה בספריי הנ"ל.

המייחל לתיקוני עולם באחרית הימים מעיד על אכזבות מהמצב הנוכחי – גם מעולם הטבע, המחייב כל זאב לטרוף איזה כבש, גם ממהלך ההיסטוריה של "גויים רבים", שכולם רק "ילמדו מלחמה" זה נגד זה. הדחף לחזות תיקוני יסודות, ועד כדי מהפכים טוטאליים, חוזר ומתריס בסמוי על גורמי עולמנו זה – על הבריאה הבלתי מוסרית ועל ההשגחה שמומשה באיוולת – וחושף מבין שיטיו של הנשגב מכל החזונות עוקצי ביקורת, שלא ניתן להקהותם אלא באוטופיה, בצפייה וירטואלית לתיקון סופי של אותם פגמים. כך כרך הנביא, בהסתמכו על מבחני התוצאות, תביעות מעשיות מאוד יחד עם תגובה מצפונית שאינה משלימה עם עוולות ואיוולת. זו זכותו כמבשר גלוי עיניים, שלא יתעלם מעובדות שבשטח, ובעיקר לא מאותן הבלתי ראויות או הבלתי מוצדקות. אבל – אכן "אבל!" – ביקורת התפקודים חוזרת ומשתמעת כביקורת המתפקד! ועוד אבל – וזו הערת ביקורת מודרנית – מאחר שה"אחרית" לעולם לא באה והיא כאמור רק אוטופיה, המסתפקת בנחמה רעיונית, הרי שאותן תורפות מתעצמות והולכות.

אופציה עכשווית שלא הכויבה

כנגד הערטילאות האוטופית מצויים בינינו אנשים חיים אשר "יש אלוהים בלבבותיהם" – יש, ללא כל ספק! מבלי שיתכחשו ליצרי הלב האנושי, יעדנו אותם ויוציאו מתוק מעו. וכך, בכוח הרצון או החינוך העצמי או רק בזכות אותם עידונים זמניים, יקיימו את הסיכוי לטוב, הפתוח תמיד להתחדש, להתחזק ואפילו לאשר בדרך האנושית את שתי הךשויות שחוברו, הטבע וההיסטוריה. זכויותיהם ש"בכוח" גם יוצאות כיתרונות "בפועל" – ומבלי שיתיימרו ביותר מאשר "דרך ארץ" במלוא משמעה – בגמילות חסדים, בגילויי שירה ואמנות, במחשבה מקורית, במחקרי אמת; וכך מתבשר, מהם ובהם, היבט תיאולוגי אחר. מעצם חייהם, ממעשיהם ומייחוליהם, מוכח תוקפו רב הפנים והגמיש של "הערך העודף", והוא שמאציל על הנפשות, שלהם ושל זולתם, מותר "פנימי" שיוצא וזורע אור כתמרור רם בדרך; והוא, החי והקיים, הוא שראוי לשמשנו כסמל אמין, רצוי ואפשרי בתור מודל לחיקוי, בשמה של קדושה שבחיים, מעין "אלוהים חיים", פעיל ורבגוני כחיים עצמם.

המצב הנוכחי

בעולמנו הפוסט מודרני מתפרסמות יום יום – באווירת הרחוב, בשווקים, במגרשי הספורט, בתקשורת הכתובה והמשודרת – המגמות להנמיך את "רוח הזמן", לפשט עד כדי פשטנות את "נותני הטעם". במקום לאתגר כמשימות

ראויות - המעֵדנות! - שוטפים מוחות ב"זרימת אנרגיות", בקבלה של לא כלום ו"קדושות" שטוחות הבוקעות מטקסי סרק או מקברים מדומים וקמעות, או בתופעה המודרנית המקבילה - בהמוני האוהדים השוטפים בליגות של תחרויות מתלהמות. כל אלו אינן אלא התמכרויות בפומבי, ממוסחרות, מסוכנות כמעט כסמים, ורק משום שהן כרוכות בהדחקה מדעת של "אתגרי אמת" - שיהיו מה שיהיו ובלבד שיפיקו, מהם ובהם, איזשהו אפקט של התעֵדנות ובמשמעה המקורי של סובלימציה כהשגכה. לכן, דווקא עתה, מול הגלים המציפים של שטיפות מוח, המשליטים מין "היתר" כללי להנמכה בלתי ביקורתית, יש להגביה מושגי רוח לשמם, לייקדם כעניין דחוף לענות בו, להעדיפם כהשראות או, לפחות, כאמצעים שכנגד - ובלבד שיעמדו, כנדרש בימינו, בבחינה הנוקבת של הביקורת. ואז אולי - אולי! - ימצאו מחדש טעמים שלא יכזיבו, ולו אך טעמים אוטוריים שברשות היחיד. יש להדגיש כי גם זו אינה אלא מריבה וירטואלית - עם/על מושגי רוח והשגות, בעד או נגד אותן בשורות הנחשבות כמופתיות או הנודעות כחזוניות - ולא דווקא מריבה ציבורית ופוליטית, ובוודאי שלא עם רבני ההלכה, כפי שטעו בהבנה כמה מבקרים של ספריי. הרי בעולמנו זה אין עוד אתגר רב באיזושהי דוגמה שמוסדה, כפי שהיא לעצמה, ועדיין מאותה כמגדלור רם נותן טעמן המשותף של כל הדוגמות באשר הן. אכן דווקא בימינו שטופי התקשורת, יותר מאי פעם, יש להישמר מן הגלים השוטפים המונים, המרופפים לעינינו את הדחפים להתעצם (שוב תרתי משמע) עם אתגרי הערך. ואילו המאמץ הראוי - להגבהת הדחפים - יתגלה לבסוף גם בחיי המעשה, ואפילו בציבוריים.

תביעה בדבר "כבוד האדם"

מההיבט הביקורתי יש לומר בפה מלא: "רוח זמננו" - שסומנה בספקנות וביחסיות - ערערה את האמון הארכיטיפי בעולמו זה של הבורא והמשגיח; ובמקביל התערער כמאליו תוקפה הרוחני-מעשי של אותה מסורת, שנשמכה על אותו אמון. לאמור, אבד לאין תחליף אותו "ביטחון" מהולל, שבירך על הרע כמו על הטוב, ובכל זאת נותרו פה "בחיים" פתחי תקוות זמינים ומזמינים, ורק בזכות אותם "אנשים שיש אלוהים בלבבותיהם". השראותיהם או מפעליהם עוד מפיקים עידונים, מביאים לידי קתרוזים ואפילו לעילוי הנפש שבראיית מופתים ראויים לשמם. כבר ניסיתי לפרט את טעמי, כמנומק בספרים הנ"ל, לגבי כמה מגילויי פניו של אלוהים שבלבבות, ולא אחזור אלא בהכללות: הם גמילות חסדים, הם אמונה אמינה, הם הבלחות טעונות אפקטים קוטביים שבמיטב ביטויי השירה וההגות, הם הפקות משכנעות של יצירתיות אנושית באמנויות ובמדע. מכוחם הסובלימטיבי מוכרעת טלטלת כפות המאזניים לטובת הצלם, ואז הוא גובר על הרע מנעוריו, יוצא כמנצח ואף מאפיל, ולו אך באופן ארעי, על

בכל אלה, ובדומיהם הרווחים בחיים, עוד נמצאות - ואפילו בימינו! - ההוכחות החיות שעל אף כל המשקע התורשתי יכול איש חי לנצח את עצמו, להוציא לאור את צלמו כדי "להיות בן אדם" - ואפילו בכוח עצמו! זהו סיכוי פתוח תמיד, והוא הסיכוי להצדיק מחדש - בכל זאת ולמרות הכול - את הציון הבראשיתי "טוב מאוד", ודווקא כציונו של הישג אנושי.

לצורך בירור הסיכויים עלינו לשאול נחרצות, כבני אדם החוששים ל"כבוד האדם", למה זה מעצם היותנו - מהסמלים התקדימיים שבספר היסוד בראשית - הואשמנו? למה תוארו שם מייסדי התרבות כסדרת חוטאים, כאשר דור אחר דור נכשלו ב"מבחני המעבר" לרמה הנדרשת? והאם כך נמשיך וניכשל עד אחרית הימים? לאור היגיון המקרא, שהטיל על המצב האנושי את נטל האשמה, מסתבר שגם האדם המודרני חתום עדיין, ויותר מאבותיו, בסטיגמה השלילית, ומפני שמלכתחילה נפגמנו במין תורפה מהותית, אופיינית, הרי שלא בכול ולא תמיד "הרשות נתונה" בידינו, שכן גם כפרטים עדיין כפופים אנו ל"מצב".

לטעמי - שורש האשמה נעוץ לא רק בנו אלא גם, ובעיקר, בגורם קדמוני שמעבר לנו, שלצורך העניין אתמיד לכנותו דווקא בכינויו המסורתי, "הבורא". הנה, ביושר אינטלקטואלי יש לנקוט פה - בלי חשש, ואפילו כשמדובר בספר הספרים - את הקריטריון העקרוני של כל ביקורת, התובע את אחריות היוצר על יצירתו ואף על תוצאות שבאו ממנה ובה. וכיוון שזהו החשוב מכל הטקסטים, יש להחמיר בניתוחו הטקסטואלי ולדקדק בקריטריונים המחושבים. ולכן יש להדגיש שאחריות היוצר תופסת גם - ועל אחת כמה וכמה! - לגבי יצירת היצירות האמורה בעולם ובחיים, ולא רק על השתמעויותיה הכלליות אלא גם, ודווקא, על פרטי פרטיה. וזה אמור בהדגשה אך לא כדי לרופף את אחריותו האישית של הפרט על חייו ומעשיו, להפך, כדי לחזקו מתוך ראיית אותה אשמה כנטל ארכיטיפי; וכדי שיהא סיכוי לפרוק אותו צריך להבינו. ממילא ובהכרח תחזור הביקורת אל מקורנו הראשוני, ולא חשוב כינויו: אלוהים, טבע, אבולוציה; אך כאן, בהקשריהם של דיונים אלה, תיאמר הביקורת באמצעות אותם סמלים בלבד. אכן כבר מבראשית, כאשר בחן הבורא "את כל אשר עשה" ואף אותנו במכלול, היה אמור להכיר באחריותו, לפחות להביא בחשבוןנו (הסמלי!) כי הננו ממש כפי ש"הוא" בראנו; ואם יצאנו "רעים מנעורינו", הוא שסיבך אותנו בבעיה בלתי פתירה. אפילו ר' עקיבא, שביקש לחזק ידיים במאמציהן לאחוז בסיכוי פתוח והטעים כי "הרשות נתונה", הוא שהקדים והודה כי "הכול צפוי"; ואם כבר צפויות התוצאות הסופיות הרי שנכתבו מלכתחילה באותו פנקס חשבונות אלוהי, כמצויר במשל היפה שבמסכת אבות.

בעצם, לא רק אנו נבחנים באותן תוצאות, כי עִמְנו ובנו נבחן סוף סוף ערכו המקורי של הצלם בתור "חלק אלוה מְעֵל" (איוב לא, 2); ומדובר בחלק המייחד, שלא נאצל על שום ברייה אלא עלינו, ורק כדי לייצג את "מותר האדם".

והנה נראה כי הוא זה שאינו עומד במבחנו, לפחות לא כמענה לאותו "יצר לב רע" המאיים מבפנים כְּמִן פעיל. בזה נערץ עוקצו הנצחי של כל העניין! שכן, אותו יתרון מכוֹנֵן, יפוי כוחנו מטעמו של הבורא – שמכוחו אמורים אנו לנצח את הסיטרא אחרא, הצד האחר שבלבנו שלנו – הוא שנכשל, שעליו נענשו כבר בבראשית, ומאז חוזר הכישלון עד היום. וכיוון שמדובר ב"חלק" אינטגרלי הרי אותו שלם ש"ממעל" לו, מקור מהותו של החלק, עדיין מחובר אליו; ולכן – האם זה נכון להטיל את מלוא "חובת ההוכחה" רק עליו בלבד ו... להרשיעו? הרי כאשר מכזיב בנו אותו סיכרי, שנאצל מטעמו עלינו, בעצם הוא, המאציל, הוא אשר לא מימש את כוונתו. ומשום כך יש להעז ולשאול, ואפילו ב"חוצפה", מניין צמח שורש הַפְּשָׁל, שהוא סיבת אותה אשמת נצח – האם לא מהחטאתה הראשונה של המטרה שכיוון אליה המכוֹנֵן כשאמר "נעֲשֶׂה אדם בצלמנו" (בראשית א, 26)? אכן, מיהו שהחטיא אז, או, ביתר חוצפה, איך יצא שהנברא בצלמו אינו דגם טוב אלא "רק רע כל היום" (שם ו, 5)? ואף ממש בעזות מצח – כאשר עונש האלוהים את האדם, מיהו בעצם הנענש, האם החלק או השלם? ואם כך – מהו בכלל תוקפו של הצלם כסימן ליתרון, שלא מומש כערכו מאז בראשית ועד היום, ומהי כל אותה זכות ייחודית אם "מותר האדם מן הבהמה אֵין" (קהלת)? ולסיכומה של שורת השאלות יש להוסיף את הקשה שבהן: האם היה אותו חלק, כסימן המייצג, טבוע בנו מלכתחילה דִּי הצורך, או שמא מעיקרו לא היה די אלוהי שכן כמונו כבהמות?

הכול חוזר אל בעיית האשמה. סוף סוף, בכלל לא ביקשנו להיברא עם יתרון אך נוצרנו ביוזמת בוראנו – ולא דווקא כרצוננו! ומשום שיצאנו כפי שיצאנו הרי ש"הגורם המכוֹנֵן" את אנושיותנו לא חושב עד הסוף: מלכתחילה לא נלקחה בחשבון יכולתנו המוגבלת לעמוד באתגרו של אותו מודל שהוטל עלינו – צלמו! ומאז, ככל שנושאים אנו את סימנו הייצוגי – ויהיו כינויו אשר יהיו – עדיין לא מימשנו את ציפיותיו, הנדרשות כתקן מחייב של יוצר תובעני; אך – האם אשם המוצר המוגמר בכך שהמודל המתוכנן לא ממש התאים לו ולכן אֶכֶזב? ואולי דווקא מאותן אכזבות נצחיות נלמד סוף סוף להפיק לטובתנו את הלקח המתחייב: כי אם מעודנו – ועדיין! – איננו כשירים לעמוד ב"תקן ייצור" כה אולטימטיבי, האם לא היה כדאי ליישם בנו מלכתחילה תקן פחות מחייב, יותר אנושי ולא כל כך אלוהי?

מוטב להפיק לקחים קטנים

ברור שחידוד השאלות לא בא פה כפרובוקציה אלא שכן נתחייבו "לעניין", ורק משום שסמלי היסוד עדיין רלוונטיים לחיינו העכשוויים. למעשה, זו ההוכחה לרלוונטיות שלהם – שאותן שאלות עכשוויות, ביקורתיות, נטפלות במיוחד אל

הגדולים שבאותם סמלים. רק כך, במריכה אקטואלית עם/על השתמעותם, הם מתייקרים שוב כגורמים חיים, הפועלים לטוב ולמוטב; וככל השאלות הגדולות של החיים גם הם בלתי פתירים.

בסופו של דבר, רק בתחום צר מאוד אכן תופסות הידיים באותה אפשרות מומלצת אך בעייתית כבימי ר' עקיבא – "הרשות נתונה!". כי מראש ברור שלא ניתנה לידיים אלא רשות מוגבלת, ומעיקר העניין כבר "מנעוריו" נידון האדם לגורלו. נידון במובן המקובל בימינו לאור הבחנות של הגנטיקה והפסיכואנליזה, המיושמות גם ברמה הקיומית. כל איש חי מגלם בחייו איזה תכתיב, ואף שהאיש חד פעמי עדיין הוא משקף אותו "מצב" כללי, כאמור במטבע המאלף "אנוש אנוש". אכן, מיסוד בריאתו "זה כל האדם!" (קהלת). ובכל זאת, הניסיון החוזר בחיים ובתרבות מוכיח באינספור דוגמאות כי עוד יכולים להגביר, בכוח הרצון או החינוך העצמי ובעזרת הגורמים המעֵדנים, את מיטב גילויי הצלם על הרוע הארכיטיפי – "להיות בן אדם" ולהצדיק בכך מין תיאולוגיה אחרת, אנושית, בתור "אנשים שיש אלוהים בלבם". אבל, ככזו הרי תהא זו תיאולוגיה "הולכת מעֵדנות", נמנעת מלהפיק לקחים גדולים מדיי וחד משמעיים, שהרי בתור אנושית תהא חייבת בצניעות ובפלורליות.

ריקי דסקל

לו אפשר היה

לו אֶפְשֶׁר הָיָה – הֵייתִי אוֹסֶפֶת אֶת
מַעֲיָה הַשְּׁפוּכִים שֶׁל הַצֶּפּוֹר הַקֶּטָנָה
וּמְשִׁיבָה לְתוֹךְ גּוֹפָה.
הֵייתִי מְאַחָה וּמְנַשֵּׂמָה אוֹתָהּ אֲוִיר דֶּקִיק
עַד שֶׁגִלְגַל הַעֵיִן הָיָה חוֹזֵר לְמִקוּמוֹ
וּכְנַפֶּיהָ הָיוּ מְרַעֲדוֹת שׁוֹב
וְאֵז לְמְרוֹת הַכֹּל
מְשַׁלַּחַת אוֹתָהּ בְּתַנּוּעָה רְחֹבָה לְאֲוִיר הָאֶפֶר

מתוך מחזור "קצרים כשברי רוח" בספר, לחם הפנים, 2007